

ARBEIDSLIVSKRIMINALITET I BILPLEIEBRANSJEN I OSLO OG AKERSHUS

Situasjonsbeskrivelse 2019

SAMMEN MOT KRIMINALITET I
ARBEIDSLIVET

A-KRIMSENTERET I OSLO

INNHALDSFORTEGNELSE

1 Innledning	3
2 Sammendrag	4
3 Definisjon og begrensninger	5
4 Organisering	5
Organisering og lønn.....	5
Omsetning, organisering og levetid.....	5
Gjennomsnittslønn og lønnskostnader.....	6
Aksjonærer og rollehavere.....	6
Aksjonærer og rollehaveres tilknytning til kriminalitet.....	6
5 Arbeidslivskriminalitet i bilpleiebransjen	7
Utnyttelse av utenlandske arbeidstakere.....	7
Ansatte og demografi.....	7
Bruk av ulovlig arbeidskraft.....	7
Utnyttelse til arbeid/tjenester.....	7
Skatt- og avgiftsunndragelser.....	8
Uteholdt omsetning.....	8
Avvik i bruk av kassaapparat.....	8
Bruk av andre betalingsterminaler, Vipps m.m.....	8
Uregistrert arbeidskraft og svart avlønning.....	9
NAV-bedrageri.....	9
Ansatte mottar stønader.....	9
Fiktive arbeidsforhold benyttes for å oppnå stønadsgrunnlag.....	9
Arbeidsmiljøkriminalitet.....	10
Manglende verneutstyr og merking av kjemikalier.....	10
Lønn og registrering av arbeidstid.....	10
Brudd på bestemmelsene om daglig- og ukentlig arbeidstid og friperioder	11
Innkvartering.....	11
Omgåelse av arbeidsgiveransvar.....	11
Særskilte krav i bransjen.....	12
Krav om utslippstillatelse, oljeskiller og vannprøve.....	12
Særlig arbeidstillatelse.....	12
Regulering av bruksområde.....	13
6 Avslutning	13

1 INNLEDNING

Arbeidslivskriminalitet (a-krim) er definert i regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet som «handlingar som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen».

A-krim har alvorlige konsekvenser for samfunnet og er ødeleggende for den delen av næringslivet som ønsker å drive lovlig og seriøst. Denne rapporten vil ta for seg a-krim i bilpleiebransjen.

Bilpleiebransjen har vært hyppig kontrollert av myndighetene de seneste årene. Til tross for dette, avdekkes det fremdeles skatt- og avgiftsunndragelser, trygdebedragerier, brudd på arbeidsmiljøbestemmelser og ulovlig arbeid i deler av bransjen. Formålet med rapporten er å beskrive dagens situasjon i bilpleiebransjen i Oslo og tidligere Akershus fylke og på den måten gjøre kontrollmyndighetene i bedre stand til å iverksette målrettede tiltak mot useriøse og kriminelle virksomheter. Videre er det en målsetning at funn i rapporten kan benyttes i et forebyggende perspektiv, ved å gjøre kunder i bedre stand til å velge seriøse tilbydere.

Informasjonstilfanget i denne rapporten er fra 2019 og er basert på ulike typer kontroller. Omtrent halvparten av virksomhetene i utvalget har blitt fysisk kontrollert to ganger i perioden juli-november 2019. Utplukk av kontrollobjekter er i hovedsak basert på en risikovurdering, men det er også gjort utplukk av noen tilfeldige objekter.

Rapporten er utarbeidet av a-krimssenteret i Oslo. A-krimssenteret er et tverretattlig senter, bestående av medarbeidere fra Arbeidstilsynet, NAV, Politiet, Skatteetaten, Oslo kemnerkontor og Tolletaten. Senteret arbeider tverretattlig mot a-krim.

2 SAMMENDRAG

Flere av aksjonærene/rollehaverne har vist kapasitet og intensjon til å begå arbeidslivskriminalitet, men også andre former for kriminalitet. I 68 prosent av virksomhetene er minst én av aksjonærene/rollehaverne tidligere straffedømt. Hovedvekten av forholdene kan knyttes til arbeidslivskriminalitet.

Kort levetid i bilpleievirksomhetene grunnet konkurs eller opphør, fremstår å benyttes bevisst til å skjule lovbrudd, da det sjeldent utføres kontroll i virksomheter hvor driften har opphørt. Blant utvalgets virksomheter, har 40 prosent av aksjonærene/rollehaverne vært involvert i tidligere konkurser hvor det er avdekket lovbrudd. Bruk av stråpersoner er avdekket i 14 prosent av virksomhetene. Flere aksjonærer/ rollehavere har erfaring og/eller tilknytning til virksomheter i ulike bransjer. Det er funnet indikasjoner på hvitvasking.

Det er funnet urimelig høye lønnskostnader til selskapets nærstående i forhold til hva selskapets økonomi tillater, fiktive arbeidsforhold, og fakturering av utgifter mellom selskap tilhørende nærstående. Ved å kontrollere minst en eller flere virksomheter direkte eller indirekte, også i flere bransjer, er det lettere å hvitvaske kontantene uten at dette oppdages av bank eller kontrollmyndigheter. Ved å kunne styre bruken av de samme ansatte i flere virksomheter, vanskeliggjøres kontroll av for eksempel arbeidstid og stønader.

Det forekommer ulike former for NAV-bedragerier i bilpleiebransjen. Dette gjelder både svart arbeid i stønadsperioden og fiktive arbeidsforhold som benyttes for å oppnå stønadsgrunnlag eller for å kamuflere andre personers NAV-bedragerier.

I nær 40 prosent av de kontrollerte virksomhetene er det avdekket underrapportering av omsetning og avvik i kontantomsetningen. Ved gjennomførte kassakontroller ble det funnet feil ved 80 prosent av kassaapparatene, og gjennomgående var det mer kontakter i kassa enn registrert omsetning skulle tilsi. Likevel er det et fåtall av virksomhetenes konti som viser kontantinnskudd.

I 43 prosent av virksomhetene ble det avdekket gjentagende brudd på arbeidsmiljøloven og tilhørende forskrifter, og flere regnes som grove. Virksomheter kan spare store summer på å ikke følge gjeldende regelverk, ved å ikke utbetale lovpålagt overtid, gjøre innkjøp av nødvendig verneutstyr og gi de ansatte nødvendig opplæring. I tillegg utsettes arbeidstakerne for ulike risikoer. Det er avdekket lange arbeidsperioder uten arbeidsfri, samt manglende verneutstyr. Det benyttes farlige kjemikalier og det er generelt manglende opplæring i håndtering av disse. Forholdene kan føre til helsebelastninger og det er en risiko for at arbeidsulykker vil kunne forekomme.

Enkelte av virksomhetene benyttet ulike metoder for å omgå arbeidsgiveransvaret. Det er avdekket tilfeller av omgåelse av lønnsinnbetaling ved å gjøre arbeidstakere til aksjonærer og kalle betaling for utført arbeid utbytte.

Miljøbelastningen fra bilpleievirksomheter skjer først og fremst gjennom utslipp av forurenset vaskevann til kommunalt nett eller til sjø, vann eller grunn. Slikt utslipp kan påvirke økosystemet negativt. Blant virksomhetene som ble kontrollert i Oslo var det 40 prosent som hadde mangler, enten ved at de manglet utslippstillatelse, ikke hadde oljeutskiller eller ikke leverte vannprøver.

3 DEFINISJON OG BEGRENSNINGER

I denne rapporten defineres bilpleievirksomheter som virksomheter der det utføres bilpleietjenester, herunder bilvask, dekkomlegging og hjulskift på privatbiler og for bedriftskunder. Det er ikke mulig å gjøre eksakte uttrekk på virksomheter som kun driver med bilpleietjenester da disse registreres med samme næringskoder¹ som bilverksteder og bilhandel. Vi har tatt utgangspunktet i disse næringskodene og deretter fjernet de virksomhetene hvor hovedgeskjeften er bensinstasjon/selvvask, verksted, biloppretting, lakkering, foliering og dekkhotell. Deretter har vi justert for aktivitet² i 2019. Dette ga oss et utvalg på 106 virksomheter i Oslo og Akershus.

I perioden juli-november 2019 kontrollerte a-krimcenteret 37 virksomheter, som utgjør 35 prosent av de aktive bilpleievirksomhetene. Det ble kun utført kontroller ved virksomheter som allerede var kjent for en eller flere etater. Modus som beskrives i denne rapporten er utarbeidet basert på funn fra disse virksomhetene og er derfor ikke nødvendigvis representative for hele bilpleiebransjen.

¹ Totalomsetning for virksomheter registrert med næringskodene

² Basert på innmelding av oppgaver og melding av ansatte

4 ORGANISERING

Organisering og lønn

Omsetning, organisering og levetid

I 2018 omsatte bransjen nasjonalt for omtrent NOK 5,5 milliarder, dette inkluderer alle virksomheter som er registrert med næringskodene 45.200 og 45.112. Omsetningen i Oslo og Akershus i samme periode var på omtrent 1,1 milliarder. På landsbasis var det i 2019 registrert 2012 virksomheter, en fjerdedel av disse er registrert i Oslo og Akershus¹. Det er derimot kun aktivitet i rundt halvparten av virksomhetene, noe også kontrollene i Oslo og Akershus høsten 2019 bekreftet. Det er under halvparten av disse igjen som per rapportens definisjon er å regne som bilpleievirksomhet.

Hovedvekten av bilpleievirksomhetene fungerer som enkeltstående virksomheter. I Oslo og Akershus er det i noen tilfeller knytninger mellom to eller flere bilpleievirksomheter. Nasjonalt eksisterer det 5-6 franchisekjeder i bransjen. Blant de kontrollerte virksomhetene var 16 prosent del av en franchise.

Både på landsbasis og i Oslo og Akershus er hovedvekten av bilpleievirksomhetene organisert som aksjeselskap etterfulgt av enkeltpersonforetak. Det samme ser vi i vårt utvalg av kontrollerte foretak.

Nasjonalt har det i løpet av de siste fire årene blitt opprettet i snitt 331 nye virksomheter årlig. I samme periode har det i snitt vært 133 kunngjøringer om frivillig oppløsning eller konkurs årlig. Konkurs i enkeltpersonforetak er ikke inkludert da de i sjelden grad kunngjøres. For Oslo og Akershus er de samme tallene 66 nye virksomheter og 40 konkurser/oppløsninger i snitt per år.

Levetiden til virksomhetene er mellom ett og tre år. Kontroll i nyetablerte virksomheter skjer først når første regnskapsår er omme, og det kan dermed gå 1-1,5 år før feil ved innrapportert lønn og mva avdekkes. Dersom virksomheten går konkurs, er det sjeldent midler igjen i boet til å dekke lønns- og avgiftskrav. Resultatet for det offentlige er økte utgifter over lønnsgarantiordningen, og tapte skatter og avgifter. Når boet samtidig mangler midler til bobehandlingen, vil ikke lovbrudd avdekkes.

¹ Dette inkluderer alle virksomheter registrert som næringskode 45.200 og 45.112

Svært mange bilpleievirksomheter, både nasjonalt og i Oslo og Akershus, har hatt to eller flere regnskapsførere i løpet av en femårsperiode. Bytte av regnskapsfører er både kostbart og tidkrevende. Det er ukjent om det er regnskapsførerne som har trukket seg grunnet feil og mangler eller om bytte gjøres for å skjule ulovligheter fra virksomhetens side.

Gjennomsnittslønn og lønnskostnader

Gjennomsnittslønnen i bransjen har vokst fra NOK 204 706 til NOK 219 458 i perioden 2015 til 2019. Til sammenligning har EU satt fattigdomsgrensen for enslige til NOK 221 300¹. Ved gjennomgang av de kontrollerte virksomhetene i Oslo og Akershus var det 66 prosent som hadde en inntekt under NOK 200 000, eller ingen registrert/lignet inntekt i 2018². Kun 17 prosent hadde en registrert inntekt over NOK 300 000. Blant aksjonærene/rollehaverne er inntekten gjennomsnittlig høyere, men det er også flere i denne kategorien som har en registrert inntekt under NOK 300 000.

Til tross for lavt lønnsnivå ser vi at lønnskostnadene i de kontrollerte virksomhetene utgjør gjennomsnittlig 55 prosent av omsetningen.

Flere aksjonærer/rollehavere har konkurshistorikk. Omtrent 40 prosent av aksjonærene/ rollehaverne i de kontrollerte virksomhetene har vært involvert i én eller flere konkurser.

Aksjonærer og rollehavere

Aksjonærene/rollehaverne har ofte eierskap eller tilknytning til flere virksomheter i ulike bransjer. Det er gjerne i bransjer som har knytning til hverandre og som kan dra gjensidig nytte av hverandre. Eksempler på dette er bilpleie, bilverksted, bilsalg, bilutleie, person- og varetransport, drosjenæring og regnskapsvirksomhet.

Ved at samme gruppe aktører kontrollerer flere virksomheter, kan man styre fakturering og bruken av de ansatte mellom virksomhetene. Ved å styre virksomheter i flere bransjer, er det lettere å hvitvaske kontantene uten at dette oppdages av bank eller kontrollmyndigheter. Ved å kunne styre bruken av de samme ansatte i flere virksomheter, vanskeliggjøres kontroll av for eksempel minstelønn, arbeidstid og stønadssvindel.

Det er avdekket at det i 14 prosent av virksomhetene har vært uoverensstemmelse mellom reelle og registrerte aksjonærer/rollehavere. Slike uoverensstemmelser er indikator på stråmannsvirksomhet. Ved å benytte stråpersoner distanserer de reelle ansvarshavende seg fra eventuell kriminalitet i virksomheten samt det juridiske og økonomiske ansvaret.

Aksjonærer og rollehaveres tilknytning til kriminalitet

Flere av aksjonærene/rollehaverne har vist kapasitet og intensjon til å begå arbeidslivskriminalitet, men også andre former for kriminalitet. I 68 prosent av virksomhetene er minst én av aksjonærene/ rollehaverne tidligere straffedømt. Hovedvekten av forholdene kan knyttes til arbeidslivskriminalitet. Blant de aktuelle virksomhetene er det også knytninger til store pengeoverførsler til utlandet, narkotika- og vinningskriminalitet.

1 https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/_attachment/401236?_ts=16e12ba0ff0

2 Basert på gjennomgang av a-meldinger

5 ARBEIDSLIVSKRIMINALITET I BILPLEIEBRANSJEN

Utnyttelse av utenlandske arbeidstakere

Ansatte og demografi

Det har vært en jevn økning i antall ansatte både nasjonalt og i Oslo og Akershus. Bransjens største ressurs og innsatsfaktor er personlig tjenesteyting. Antall ansatte varierer med virksomhetens åpningstider, geografiske og demografiske beliggenhet, samt det nærliggende marked.

Norske statsborgere utgjør omtrent halvparten av de sysselsatte i bransjen på nasjonalt nivå. I Oslo og Akershus er det derimot omtrent to av tre som er utenlandske statsborgere, hvorav den største andelen er EU/EØS-borgere fra Romania og Polen.

Samtlige av virksomhetene a-krimcenteret har kontrollert benytter utenlandsk arbeidskraft, både EU/EØS-borgere og tredjelandsborgere. Blant EU/EØS-borgere er Romania høyt representert. Hovedvekten av tredjelandsborgerne er fra Syria, etterfulgt av Irak og Afghanistan. Samtlige land har i perioden 2015 til 2019 vært blant topp åtte for registrerte asylsøknader¹.

Bruk av ulovlig arbeidskraft

Omtrent halvparten av virksomhetene er enten mistenkt for eller kan knyttes til bruk av ulovlig arbeidskraft. 16 prosent har blitt anmeldt for bruk av ulovlig arbeidskraft og 11 prosent av virksomhetene er ilagt forelegg av politiet for bruk av ulovlig arbeidskraft. I løpet av a-krimcenterets kontrollrunder høsten 2019 ble det påtruffet tre personer som jobbet uten tillatelse i to ulike virksomheter.

Utnyttelse til arbeid/tjenester

Menneskehandel innebærer at mennesker gjennom bruk av vold, trusler eller misbruk av sårbar situasjon blir tvunget, utnyttet eller forledet til ulike former for arbeid/tjenester, prostitusjon, andre seksuelle formål, kriminalitet, tiggings, krigstjeneste eller organhøsting².

Blant indikatorene for utnyttelse til arbeid/tjenester:

- uverdige boforhold
- ulovlig lange skift
- lite eller ingen fritid
- tungt eller farlig arbeid
- farlige fysiske forhold på arbeidsplassen
- manglende verneutstyr
- manglende eller falsk arbeidskontrakt
- mangler nødvendige språkkunnskaper
- mangler kunnskaper om regler for norsk arbeidsliv
- mangler grunnleggende utdanning og profesjonelle sertifikater
- mangler kontroll over eget pass og reisedokumenter

Hovedvekten av arbeidstakerne i Oslo og Akershus er utenlandske arbeidstakere, flere kommer fra fattige og/eller krigsherjede land. I flere av virksomhetene er det påtruffet utenlandske arbeidstakere som treffer på indikatorene for utnyttelse til arbeid/tjenester. Det er påtruffet arbeidstakere med manglende språkkunnskaper, manglende arbeidskontrakt, lav betaling, ulovlig lange skift og lite eller ingen fritid, manglende verneutstyr, men også uverdige innkvartering. Det foreligger også informasjon om at minst tre av virksomhetene utnytter rumenske arbeidere.

1 <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/>

2 <https://menneskertilsgs.no/om-menneskehandel/>

Det har vært eksempler på «røde flagg» i samtaler med arbeidere. Det har vært tilfeller der de ansatte følges med på når de skal snakke med kontrollørene og hvor en av de ansatte insisterte på å tolke. Vedkommende fungerte som en slags arbeidsleder for de rumenske arbeidstakerne.

Flere av de påtrufne arbeidstakerne befinner seg i en avhengighetssituasjon som gjør dem sårbare for å bli utnyttet av arbeidsgiver, mens en stor andel av aksjonærene/ rollehaverne knyttes til ulike former kriminalitet, også voldskriminalitet. Kombinasjonen av dette øker risikoen for at utnyttelse forekommer i bransjen.

Skatt- og avgiftsunndragelser

Bilpleiebransjen er ikke allmenngjort, og det er ingen krav til minstelønn. Ansatte skal registreres i personallisteboken når de er på jobb, i tillegg er det et krav at arbeidsgiver har oversikt som viser hvor mye den enkelte har jobbet. All omsetning er mva-pliktig, og det er påbudt at virksomhetene har godkjent kassasystem for kort- og kontantomsetning.

Uteholdt omsetning

Kontantomsetning kan lett unndras fra registrering og rapportering til myndighetene. I bransjer som er kontantintensive er det derfor større risiko for at det uteholdes omsetning fra skatt- og avgiftsmyndighetene. Uteholdt kontantomsetning kan benyttes blant annet til å lønne arbeidstakere svart og til privat forbruk.

Foreløpige tall viser at 38 prosent av de kontrollerte virksomhetene underrapporterer omsetning til skattemyndighetene, og i tillegg ser vi manglende innberetning av kontantomsetning. I 43 prosent av de kontrollerte virksomhetene er det påvist avvik ved avstemming av kontantbeholdning. Gjennomgående har det vært mer kontanter i kassaskuffene enn det som er registrert som omsetning. Det foretas liten grad av kontantinnskudd i virksomhetene. I 30 prosent er det ikke foretatt kontantinnskudd til tross for at virksomheten opplyser å ha kontantomsetning.

Avvik i bruk av kassaapparat

Det er foretatt kassekontroller i 65 prosent av virksomhetene, hvorav det i 80 prosent av disse er påvist formelle feil ved bruk av kassaapparatet og mangler ved kasserapporter¹. Tre virksomheter benyttet ikke kassaapparat, noe som er brudd på lovpålagt bruk av kassaapparat. Enkelte virksomheter har uforholdsmessig mange korrigeringer som eksempelvis returslag, avbrutte salg, nullslag, korrigeringer av feilslag, skuffeåpninger, eller at antall kunder er i uoverensstemmelse med antall salg og antall kvitteringer.

Det er i tillegg avdekket at kassaapparat ikke er installert/programmert i tråd med gjeldende regelverk. Manipulering av kassaapparat kan være en metode for å skjule tomme innslag, returslag og åpning av kasse i forbindelse med å uteholde omsetning.

Bruk av andre betalingsterminaler, Vipps m.m.

Samtlige av de kontrollerte virksomhetene benyttet betalingsterminaler. I en av virksomhetene var ikke betalingsterminalen integrert i kassaapparatsystemet, noe som gjør det mulig å motta innbetalinger til bank uten at avgiftspliktig omsetning registreres på kassaapparatet. Virksomheten kan med et slikt system uteholde avgiftspliktig omsetning og skattepliktig inntekt fra registrering og rapportering.

Ved en virksomhet ble Vipps-oppgjør for tjenester utført i og av virksomheten, sendt eiers og ansattes private mobilnummer.

¹ x- og z-rapporter

Uregistrert arbeidskraft og svart avlønning

Manglende registrering av arbeidstakere er en kjent modus i bransjen, og a-krimcenterets funn viser at dette fortsatt er utbredt. I de kontrollerte virksomhetene er det avdekket ustrakt bruk av uregistrert arbeidskraft og svart avlønning. Det er i halvparten av virksomhetene påtruffet personer i arbeid som ikke har vært registrert som ansatte eller fått innberettet lønn. I 40 prosent av virksomhetene er det utbetalt mer til ansatte enn det som innrapporteres til skattemyndighetene. I 65 prosent av virksomhetene foreligger det informasjon om at virksomheten har utbetalt svart lønn.

I 46 prosent av virksomhetene ble det funnet avvik ved føring av personallister. En personalliste er en liste over alle som arbeider i virksomheten, og skal vise når arbeidstakerne starter og avslutter arbeidsdagen. Bilpleievirksomheter er pliktige til å føre personallister og ha de tilgjengelige for kontroll.

I flere virksomheter er det avvik mellom innsendt dokumentasjon til Arbeidstilsynet sammenlignet med det som innberettes eller utbetales av lønn til arbeidstakere. Arbeidstilsynet har kun hjemmel til å innhente dokumentasjon fra arbeidsgiver, og ikke mulighet til å kontrollere innsendt dokumentasjon mot a-melding.

Et stort omfang av svart arbeid øker også mulighetsrommet og risikoen for trygdesvindler ved at personer kan jobbe svart samtidig som de mottar stønad fra NAV. Manglende innrapportering av inntekt til skattemyndighetene fører imidlertid også til at arbeiderne ikke opparbeider seg rettigheter til stønader fra NAV, som for eksempel sykepenger. Ved å ikke være registrert som ansatt vil man sannsynligvis heller ikke være dekket av eventuell yrkesskadeforsikring arbeidsgiver har tegnet. Dette kan få alvorlige økonomiske konsekvenser for arbeidstakerne dersom de blir arbeidsuføre på grunn av sykdom eller skade.

NAV-bedrageri

I omtrent halvparten av virksomhetene har én eller flere aksjonærer/rollehavere mottatt arbeidsrelaterte stønader fra NAV i 2019¹. Det er påtruffet aksjonærer/rollehavere i arbeid som mottar sykepenger eller arbeidsavklaringspenger, og hvor det ikke meldes timer. Det varierer i hvor stor grad stønadsmottakerne har hatt en aktiv rolle i virksomheten i forkant av stønadsperioden, men også hvor mye arbeid de har meldt fra om til NAV underveis i stønadsperioden.

Ansatte mottar stønader

Under kontrollene ble det påtruffet én eller flere stønadsmottagere i arbeid i cirka 20 prosent av virksomhetene. Noen av dem mottok graderte stønader på kontrolltidspunktet. Med graderte stønader kan stønadsmottaker være delvis i arbeid og delvis motta stønad. Hovedvekten av de påtrufne stønadsmottagerne var registrert som ansatt i virksomheten de ble påtruffet i arbeid.

Fiktive arbeidsforhold benyttes for å oppnå stønadsgrunnlag

Fiktive ansettelsesforhold kan brukes for å oppnå et stønadsgrunnlag fra NAV man ellers ikke ville hatt krav på. Det er en forutsetning for denne formen for NAV-bedrageri at arbeidsgiver medvirker ved å få arbeidsforholdet til å fremstå som reelt. Siden samarbeid med arbeidsgiver er en forutsetning for denne formen for NAV-bedrageri, er det ofte en nær relasjon mellom arbeidsgiver og personen som er fiktivt ansatt. Slike former for NAV-bedrageri krever en viss form for organisering og kan være vanskelige å oppdage for kontrolletatene.

¹ Arbeidsrelaterte stønader dekker sykepenger, arbeidsavklaringspenger, uføretrygd og dagpenger, jf. NTAES Situasjonsbeskrivelse 2020 s. 11.

Det er identifisert enkelte mulig fiktive arbeidsforhold. I et av tilfellene danner arbeidsforholdet grunnlag for en løpende stønadsutbetaling fra NAV og den fiktivt ansatte er familiemedlemmet til en aksjonær. Vedkommende har stått utenfor arbeidslivet i en lang periode for deretter å bli sykmeldt, og søke om sykepenger, etter å ha vært ansatt kort tid i den aktuelle virksomheten.

Det er også identifisert tre tilfeller hvor NAV har avslått søknader om stønader fordi det ikke er sannsynliggjort at arbeidsforholdet har vært reelt. I to av tilfellene var det familiemedlemmene til en rolle-haver som har fått avslag, i ett tilfelle var det en styreleder.

Det er identifisert to tilfeller hvor det fremstår som at fiktive ansettelsesforhold er opprettet uten at personen har framsatt søknad om stønad fra NAV. I begge tilfellene har familiemedlemmer til den fiktivt ansatte mottatt stønader fra NAV i samme periode. Fiktive ansettelsesforhold kan benyttes som en metode for å kamuflere utbetalinger fra virksomheten til ansatte som selv mottar stønad fra NAV.

Arbeidsmiljøkriminalitet

En arbeidstaker skal ha minst 11 timer arbeidsfri i løpet av 24 timer og en sammenhengende arbeidsfri periode på 35 timer i løpet av sju dager¹. Lange arbeidsperioder uten arbeidsfri i en bransje som normalt har et høyt arbeidstempo, vil i seg selv kunne medføre helsebelastninger og svekke muligheten til å ivareta sikkerhetshensyn.

Arbeidstakere i bilpleiebransjen arbeider i fuktige lokaler, mange av virksomhetene utfører også dekk-skift med tunge løft og vanskelige arbeidsstillinger samt manglende verneutstyr. Det benyttes farlige kjemikalier og det er generelt manglende opplæring i håndtering av disse. Risikoen for uheldige hendelser og arbeidsulykker øker med økende antall timer på jobb. Risikoen øker raskere etter 8 timer, og enda raskere igjen etter 12 timer². Risikoen øker også ved gjentatte lange skift.

Kontrollene avdekket, uten unntak, brudd på arbeidsmiljøloven med tilhørende forskrifter. I 43 prosent av virksomhetene ble det avdekket gjentakende brudd. Det er i hovedsak snakk om gjentakende brudd på håndtering og merking av kjemikalier, innholdet i arbeidsavtalene, timelister, arbeidsplan og manglende overtidsbetaling.

Manglende verneutstyr og merking av kjemikalier

Ved 57 prosent av virksomhetene var det manglende verneutstyr eller manglende bruk av verneutstyr hvor det har vært tilgjengelig.

Det ble avdekket mangelfull merking av kjemikalier, manglende opplæring i håndtering av kjemikalier, samt manglende sikkerhetsdatablader i over halvparten av virksomhetene

Andre brudd som ble avdekket, var brudd på tobakkskadeloven. I omtrent 25 prosent av virksomhetene ble det røyket i arbeidslokaler, hovedsakelig var dette ansatte.

Lønn og registrering av arbeidstid

Det er ikke allmenngjort lønn i bilpleiebransjen og Arbeidstilsynet fører derfor ikke kontroll med lønnsvilkårene i bransjen, men fører kontroll med utbetaling av overtidsgodtgjørelse. Oppgitt timelønn for de kontrollerte virksomhetene ligger mellom NOK 80 til NOK 180 per time. Basert på mottatt dokumentasjon fra virksomhetene var det 16 prosent som ikke utbetalte lovpålagt overtidsgodtgjørelse.

1 Arbeidsmiljøloven § 10-8 (1)(2)

2 https://stami.brage.unit.no/stami-xmlui/bitstream/handle/11250/288556/stamirapporter_89.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Arbeidstilsynet kan ikke kontrollere tilsendt dokumentasjon mot faktisk utbetalt lønn, men basert på gjennomgang av funnene fra de ulike etatene fremstår det som at andelen som ikke utbetaler lovpålagt overtidsgodtgjørelse er langt høyere.

Omtrent halvparten av virksomhetene hadde også mangler knyttet til både timeregistrering og arbeidsplaner. Det er mottatt lønnslipper fra de fleste av virksomhetene, men det er derimot ukjent om lønnslippene er blitt tilgjengelig for arbeidstakerne. Arbeidstilsynet mottar som oftest etterspurt dokumentasjon fra arbeidsgiver, men samtidig mottas det varsler fra arbeidstakerne om de selv ikke mottar dette.

Brudd på bestemmelsene om daglig- og ukentlig arbeidstid og friperioder

Noen av de kontrollerte virksomhetene er vurdert av a-krimssenteret som et nettverk da de knyttes sammen ved å ha mange av de samme aksjonærene/rollehaverne, benytter felles nettside og ansatte er registrert i flere av virksomhetene via a-melding.

I et av disse nettverkene har a-krimssenteret avdekket systematiske brudd på bestemmelsene om daglig og ukentlig arbeidstid og friperioder. Et eksempel er at i en av virksomhetene i nettverket har tre utenlandske arbeidstakere jobbet 28 og 29 dager sammenhengende i løpet av en måned uten at det er innrapportert overtidsbetaling. For to av dem er det ikke blitt innrapportert lønn i det hele tatt. I samme virksomhet hadde to uregistrerte arbeidstakere jobbet 26 av 31 mulige dager i en måned. En av disse var afghansk statsborger med kort botid i Norge.

Innkvartering

Et fåtall av virksomhetene stiller innkvartering til rådighet for sine arbeidstakere i lokaler som ikke er direkte tilknyttet til arbeidsstedet. Det er ikke gjennomført innkvarteringskontroll av disse.

Ved kontroll av en av virksomhetene ble det avdekket at en utenlandsk arbeidstaker lå og sov i kjelleren under lokalet. Det var satt opp en enkeltseng i samme rom som virksomheten benyttet som dekkhotell. Innkvartering ble vurdert som uverdigg og en fare for liv og helse. Det ble varslet stans og det er i etterkant vedtatt et overtredelsesgebyr på NOK 100 000.

Kontroll av ytterligere en virksomhet i oktober avdekket at tre utenlandske arbeidstakere bodde i campingvogner på baksiden av arbeidslokalet. Campingvognene var svært sparsommelig og det var ikke installert røykvarslere. Det var arbeidsgiver som disponerte campingvognene. Det er ukjent om arbeidsgiveren trekker arbeidstakerne i lønn for innkvartering.

Omgåelse av arbeidsgiveransvar

Det foreligger ikke eksakte data på om det er stor eller liten utskifting av arbeidstakere i bransjen sammenlignet med andre bransjer som benytter ufaglært arbeidskraft. Blant de som faktisk utsteder arbeidsavtaler var det 35 prosent av virksomhetene som benyttet midlertidige kontrakter. Det ble gjennomgående påtruffet uregistrerte arbeidstakere som følgelig heller ikke hadde arbeidsavtale.

A-krimssenteret avdekket at noen av virksomhetene benyttet ulike metoder for å omgå arbeidsgiveransvaret. På den måten omgår virksomhetene HMS-ansvar, og de er heller ikke ansvarlig for eksempelvis manglende a-meldinger og manglende overtidsbetaling. Omgåelse av arbeidsgiveransvar kan gi en økonomisk fordel. Vi har blant annet sett innleie av arbeidskraft, arbeidstakere registreres som aksjonærer eller deltakere i virksomheten.

Innleie av arbeidskraft i bilpleiebransjen er legalt så lenge utleievirksomheten har sine formelle og faktiske forhold i orden. I tre virksomheter ble det benyttet bemanningsforetak for innleie av arbeidskraft, alle virksomhetene benyttet samme firma. Bemanningsforetaket var allerede stanset av Arbeidstilsynet. De innleide arbeidstakerne var i tillegg til egne ansatte. I flere tilfeller hadde verken bemanningsbyrået eller virksomheten som de arbeidet i, innrapportert inntekt på arbeidstakerne. I ett av tilfellene var det bilpleievirksomhetene som overførte lønn direkte til de innleide arbeidstakerne, noe som indikerer at det ikke foreligger ett reelt innleieforhold.

I en av de kontrollerte virksomhetene var ansatte registrert som arbeidende aksjonærer med 3-5 aksjer hver. Slike konstellasjoner har en betydning for utbetaling og rapportering av godtgjørelse som utbytte eller lønn. Det fremstår som at den nye organiseringen kun har medført endringer «på papiret», og at de arbeidende aksjonærene i realiteten fortsatt behandles som vanlige ansatte. I samtale med en av kontrollørene spurte en av aksjonærene hva et aksjeselskap er.

En annen metode har vært å registrere ansatte som deltakere, en form for eiere, i DA-virksomheter. En DA-virksomhet drives av to eller flere eiere. Eierne av selskapet står i fellesskap ansvarlig for hele selskapsgjelden. Registrering av ansatte som deltakere er en metode for å omgå rapporteringsplikt av ytelser til ansatte. Deltaker kan i tillegg fordele arbeidsgodtgjørelsen med eventuell ektefelle ved tilordning og fastsetting av person- og alminnelig inntekt. Ektefelle vil da kunne opparbeide seg stønads- og pensjonsgivende inntekt som gir rettigheter i folketrygden.

Særskilte krav i bransjen

Krav om utslippstillatelse, oljeskiller og vannprøve

Det foreligger krav om tillatelse for enhver virksomhet som faller innenfor forurensingsforskriftens § 15, herunder alle bilpleiesteder omhandlet i denne rapporten. Det er vann- og avløpsetaten i de ulike kommunene som fører tilsyn med dette.

Miljøbelastningen fra bilpleiesteder skjer først og fremst gjennom utslipp av forurenset vaskevann til kommunalt nett eller til sjø, vann eller grunn. Slikt utslipp kan påvirke økosystemet negativt. Utslippstillatelser skal være registrert på virksomhet og skal være gyldig i ti år. En utslippstillatelse kan ikke gå i arv. For bilpleiesteder som tilbyr bilvask skal det tas vannprøve to ganger per år og rapporteres til kommunen. Oljeutskillere skal tømmes en gang per år. Det er tillatt at flere virksomheter på en adresse deler oljeutskillere¹. Blant virksomhetene som ble kontrollert i Oslo var det 40 prosent som hadde mangler, enten ved at de manglet utslippstillatelse, ikke hadde oljeutskillere eller ikke leverte vannprøver². Noen av virksomhetene hadde flere avvik.

Blant alvorlige avvik regnes utslipp av oljeholdig avløpsvann, bilvaskeanlegg i drift som ikke innehar tillatelse til utslipp av oljeholdig avløpsvann, at oljeutskillere ikke har fungert over flere år eller at oljeskiller aldri har blitt tømt. Det benyttes både tvangsmulkt, vedtak og stans av virksomhet. I de alvorligste tilfellene anmeldelse forholdene til politiet.

Særlig arbeidstillatelse

Virksomheter som skal utføre bestemte typer arbeid på kjøretøy, som arbeid på hjul, omlegging av dekk og avbalansering av hjul, kan søke om særlig tillatelse fra Statens Vegvesen. For arbeid på hjul (felg og dekk) skal det dokumenteres spesiell kunnskap innenfor området, inkludert kunnskap om kjøretøyforskriftens krav.

70 prosent av de kontrollerte virksomhetene tilbød arbeid som krever særlig arbeidstillatelse. Halvparten manglet en slik tillatelse. Politiet stengte seks av de kontrollerte virksomhetene og dekkomleggingsmaskinene ble også plombert. I tillegg ble det avdekket ulovlig verkstedsdrift på to av stedene.

1 <https://www.miljokommune.no/Temaoversikt/Forurensing/Avlop/4-Utslipp-av-kommunalt-avlopsvann/Tilsyn-med-bilvaskeri/>, 21.11.19

2 A-krimcenteret er ikke kjent med om det er mangler ved virksomhetene som er lokalisert i Akershus

Regulering av bruksområde

Det kreves særskilte tilpasninger til lokaler for å drive bilpleievirksomheter. Det er derfor naturlig at nye virksomheter etableres på samme adresser. Ofte har de som etablerer seg erfaring fra bransjen, enten som tidligere ansatt eller aksjonær/rollehaver i et annet selskap.

Blant de kontrollerte virksomhetene har det på en av adressene vært 11 virksomheter i løpet av en seksårsperiode. Tre av virksomhetene har gått konkurs, tre er slettet og én har opphørt. I et av nettverkene som er avdekket oppretter de samme personene nye bilpleievirksomheter på samme adresse etter konkurs eller oppløsning.

I 24 prosent av virksomhetene som er kontrollert i Oslo er det enten ikke funnet noen godkjenning eller vi ser at virksomheten har søkt om tillatelse, men at det ikke er gitt brukstillatelse eller ferdigattest¹.

¹ Det er ukjent hvordan situasjonen er for virksomhetene som er lokalisert i Akershus.

7 AVSLUTNING

Kriminaliteten i bilpleiebransjen i Oslo og deler av Viken er sammensatt og flere aktører begår ulike former for arbeidslivskriminalitet. Situasjonen gjør det utfordrende for lovlidige. Skatte- og avgiftsunndragelser er særlig samfunnsskadelige da det fører til store samfunnsøkonomiske tap og undergraver konkurranseforholdene i næringslivet.

Utenlandske arbeidstakere er høyt representert i bilpleiebransjen i Oslo og Akershus. Bransjen er arbeidsintensiv, den er ikke regulert og lønn er ikke allmenngjort. Disse faktorene øker risikoen for at utenlandske arbeidstakere utnyttes. Utnyttelsen foregår i varierende grad og det benyttes ulike metoder, eksempelvis omgåelse av arbeidsgiveransvar, manglende verneutstyr og opplæring, svart avlønning, sosial dumping. Konsekvensene for de sårbare personene kan være svært alvorlige. Samtidig kan arbeidsgiveres manglende etterlevelse av HMS-regelverk føre til alvorlige konsekvenser for liv og helse. De kriminelle aktørene er profittmotiverte og vil i liten grad ivareta de ansattes arbeidsforhold. Dette bidrar til å øke risikoen for utnyttelse i arbeidslivet.

Det er viktig at forbrukere ikke bidrar til arbeidslivskriminalitet ved å kjøpe tjenester fra useriøse aktører. Forbrukere må ikke kun basere kjøp på billig pris. Det vil være positivt med tiltak som hjelper forbrukere med å velge seriøse aktører.

Samtidig må politi og kontrollmyndighetene samarbeide i bekjempelsen av arbeidslivskriminalitet og de kriminelle aktørene.

SAMMEN MOT **KRIMINALITET** I ARBEIDSLIVET

A-KRIMSENTERET I OSLO

POLITIET

Skatteetaten

Arbeidstilsynet

TOLL
CUSTOMS

Oslo